

Bažnyčių statytojas prelatas Povilas Pukys

Gyvakarų kaimo šviesuoliai

Kupiškio kraštas išugdė nemaža žmonių, dirbusių įvairiose srityse ir garsinusių gimtinę bei visą Lietuvą. Jų buvo ir Gyvakarų kaime (priklausė Salamiesčio parapijai). Paminėsime du: bažnyčių statytoją prelatą **Povilą Pukį** (1883 12 17–1913 05 26–1964 08 22), kurio 125-osios gimimo metinės praėjo gana tyliai ir jo sesers Paulinos sūnų istoriką Bronių Dundulį (1909 11 26–2000 09 01), kurio gimimo 100-ąsias metines minime 2009-aisias, Lietuvos tūkstantmečio jubiliejiniiais metais. Prof. B. Dundulis yra pažymėjęs, kad mokslo nebūtų galėjęs pasiekti jeigu ne jo dėdė – motinos brolis prelatas Povilas Pukys ne tik bažnyčių statytojas, bet ir ekonominių draugijų steigėjas, spaudos platintojas, 1905 m. Vilniaus Didžiojo seimo dalyvis.

Povilo Pukio vaikystė

Gyvakarų kaimas, įsikūręs prie Kupiškio – Vabalninko vieškelio, priklausė Salamiesčio parapijai. 1840 m. į šį kaimą užkuriomis atėjo Vincentas Pukys veddamas Veroniką Šulniūtę. Jis išaugino du sūnus ir dvi dukteris. Jaunesnioji – Marijona ištekėjo į ūkį tame pačiame Gyvakarų kaime už Povilo Lauciaus, kita dukra nutekėjo į ūkį Buivienių kaime. Sūnui Kazimierui liko ūkis Gyvakaruose, o kitam sūnui buvo nupirktas ūkis Paketurių kaime.

Pukių sodyba tapo visų keliaujančių nakvynės vieta. Čia nakvojo ubagai, žydai ir net čigonai..

Prel. Povilas Pukys savo atsiminimuose rašo, kad senelių trobos, vos pastatytos, sudegė. Po gaisro Vincentas Pukys du mėnesius sirgęs numirė.

Kazimieras Pukys vedė Domicelę Kukuonytę (1856–1944) 1883 m. gruodžio 3 d. (12 d. naujuoju stiliumi) Kazimiero ir Domicelės Pukių pirmagimis Salamiesčio bažnyčioje buvo pakrikštytas Povilu. Krikštijo kunigas Velavičius, krikšto tėvai Antanas Kukenis su Marijona Lauciuviene. Vėliau gimę dar du berriukai mirė maži.

Prelatas užrašęs, kad dar visai mažas, grįžęs iš bažnyčios susirinkusiems sakydavo pamokslus, todėl jį kaimo žmonės ėmė vadinti kunigėliu, vėliau kiek paugęs kluone įrengtoje „bažnyčioje“ vaikams „laikė Mišias“.

Septynerių metų pradėjo mokslus pas daraktorių. Raides vedžiojo su bobutės išdrožta iš žasies plunksnos „daci pulka“. Dvi žiemas pasimokęs pas daraktorių (anksti pavasarį ir ilgai rudenį ne tik ganė gyvulius, bet dirbo ir kitus darbus ūkyje), Salamiestyje prie zaktistijono mokėsi ministrantu. 1893 m. pradėjo lankyti rusišką pradžios mokyklą Kupiškyje, kurią 1896 m. baigė išmokdamas rašyti ne tik rusiškai, bet gyvendamas bute „ant kavrtieros“ ir lietuviškai. Trejus metus Povilą mokė mokytojas Petras Lazarevičius. Nors labai troško mokytis, tačiau arčiausia realinė mokykla buvo Panevėžyje (už 50 km.), o 1895 m. mirus tėvui ir našlė motinai ištekėjus už neturtingo, patėvis pristatė prie ūkio darbų.

Gyvakarų kaime tik vienas Povilas Pukys buvo baigęs pradžios mokyklą. Kaime rusiškai rašyti mokėjo tik 6 vyrai. Kadangi Povilas mokėjo dar ir lietuviškai tai buvo mokyčiausias Gyvakaruose. Tad dažnai jį prašydavo parašyti laišką Amerikon ar kitur, bei įvairius prašymus. Povilas kasmet pirkdavo rusišką kalendorių, nes lietuviškų knygų nebuvo. Tačiau Povilo neapleido troškimas tapti kunigu.

Povilą Pukį supažindino su slapta Kupiškyje veikusiu rateliu, kuriame buvo skaitomos lietuviškos knygų gaunamos iš Prūsų. Buvo duodamos knygos į namus – skaitymas buvo organizuotas: žinojai iš ko knygą gauni ir kam ją perduodi perskaitęs. Vykdavo susirinkimai į kuriuos atvykdavo studentai kupiškėnai ar gimnazistai iš kitur.

Skaitydamas rusiškus kalendorius, sužinojo apie homeopatinis vaistus, ėmėsi susirašinėti su homeopatijos vaistine Petrapilyje. Galvojo, kad gydydant kitus nebebus laiko galvoti apie kunigystę. 1901 m. gavęs išsirašytas knygas ir vaistinėle vaistų, 1902 m. pradžioje nuvyko į Petrapilį, pasimokyti gaminti vaistus. Tapo Petrapilio homeopatijos labdaringosios draugijos nariu.

1903 m. pabaigoje mirė patėvis. Povilas, turėjo pradėti tarnybą kariuomenėje, tačiau buvo atleistas ir ėmėsi ūkininkauti. 1904 m. sugražinus lietuvišką spaudą Pukių troboje rinkdavosi kaimo vyrai, Povilas jiems aiškino apie tuometinę politinę situaciją.

1905 m. savo lėšomis nuvyko į Vilniaus seimą. Parsivežė atsišaukimų ir išdalino Kupiškio valsčiuje. Kupiškio lietuviškų knygų ratelio skaitytojai tapo judėjimo prieš caroi valdžią aktyviais veikėjais. Kupiškyje buvo uždaryta liaudies mokykla, atleistas viršaitis.

Povilas Pukys 1906 m. spaudoje surado Jurgio Baltrušaičio straipsnį apie Saleziečių mokyklą suaugusiems Italijoje. Ją baigęs gali tapti ir kunigu. Tačiau motina Povilo neišleido, pasiūlė važiuoti mokytis Liepojon. Kaimo žmonės stebėjosi, kad suaugęs sūnus, palikdamas 25 ha ūkį, važiuoja mokytis. Povilas, pasisamdęs 7 klasės gimnazistą, mokėsi privačiai per vasarą dirbdamas ūkio darbus. 1907 m. „Saulės“ švietimo draugijai atidarius suaugusiems valdiškus kursus, išlaikė egzaminus į trečią kursą. 1908 m. Petrograde prie apygardos „Saulės“ draugijos išlaikęs trečio kurso egzaminus gavo aptiekos mokinio teisę. Tais pačiais metais išlaikė egzaminus į Kunigų seminariją Kaune.

Bažnyčių statytojas prelatas Povilas Pukys

Kupiškio rajono Griciūnų kaime ūkininkų Domicelės Kukenytės (1856–1944) ir Kazimiero Pukio (mirė 1895 m.) šeima išaugino du vaikus: Povilą (1882–1964) ir Pauliną (1887–1937). Vėliau šeima persikėlė į Gyvakarų kaimą, kuris buvo pavaldus Kupiškio dvarui Pajuodupėje, įsigijo Šulnių šeimai priklausiusius namus.

Povilas, trokšdamas mokslo žinių, 1906–1907 m. privačiai pasimokęs Liepojoje ir 1907 m. lankęs Saulės kursų Kaune, 1908 m. išlaikė egzaminus ir įstojo į Kauno kunigų seminariją. 1913 m. gegužės 26 d. buvo įšventintas kunigu ir paskirtas vikaru į Plungę. Tačiau tais pat metais perkeltas vikaru į Karmelitų bažnyčia Kaune, iš kur po 3 mėnesių sugražintas į Plungę.

Pirmojo pasaulinio karo metu, Plungės klebonui Juozui Giniatui pasitraukus, 1915 m. lapkričio 10 d. kun. P. Pukys vyskupijos valdytojo kun. Stakausko buvo paskirtas parapijos administratoriumi iki kol sugrįš klebonas. Šiose pareigose

dirbo iki 1918 m. lapkričio 17 d.

Bažnyčios Stalgėnuose statyba

Kun. P. Pukys 1917–1918 m. pastatė pirmąją bažnyčią – Šv. apaštalų Petro ir Povilo medinę bažnytelę Stalgėnuose (tarp Plungės ir Rietavo). Bažnyčios steigėjais laikomi ūkininkas Petras Stonys, paskyręs jos reikalams 15 ha žemės ir Plungės klebonas mons. P. Pukys, organizavęs statybos bei parapijos kūrimo darbus. Iš Vilniaus buvo gautas leidimas pastatyti koplyčią. Išrinktas statybos komitetas važiavo į kuriją Kaune dėl patvirtinimo komiteto ir bažnyčios (ne koplyčios) statybos. Medžio medžiagą vokiečiai davė veltui iš kun. Oginskienės miško. Visi darbininkai ir meistrai statybos komiteto buvo maitinami (komitetas įkūrė virtuvę). 1918 m. birželio 29 d. buvo pašventinti pamatai. 24 m. ilgio ir 12 m. pločio bažnytelė greitai buvo pastatyta ir 1918 m. spalio 3 d. vyskupo P. Karevičiaus pašventinta (vietovę vietoj Stalgalės vyskupas pavadino Stalgėnais). 1918 m. lapkričio 23 d. kun. P. Pukys buvo paskirtas minėtos bažnyčios klebonu. Čia tęsė organizacinę veiklą, pradėtą Plungėje: išplėtė labdaros darbus, 1918 m. suorganizavo lietuvišką knygyną, kooperatyvą, jaunimo „Varpo“ draugiją.

1919 m. pavasarį užbaigti bažnyčios vidaus darbai, didysis altorius pagamintas Darbėnuose pastatytas Šv. Petro ir Povilo atlaidams. Tais pačiais metais pastatyta nauja klebonija, joje klebonas P. Pukys apsigyveno lapkričio mėnesį. 1920 m. pastatyti nauji tvartai.

1920 m. vyko rinkimai į Steigiamąjį Seimą. Kun. P. Pukys buvo išrinktas į valsčiaus savivaldybės narius. Kaip Plungės valsčiaus atsatovas važiavo į Telšių apskrities valkybos seimelį.

Dirbdamas Stalgėnuose padėjo įkurti 4 pradžios mokyklas. Stalgėnų bažnyčiai 1921 m. suteiktos parapijos teisės (nauja parapija įkurta iš Plungės, Rietavo ir Kulių parapijų).

Išdirbęs Stalgėnuose 3 metus ir kelis mėnesius kleb. P. Pukys perkeltas į naują parapiją.

Žemaičių Kalvarijos klebonas

1922 m. vasario 1 d. kun. P. Pukys buvo paskirtas klebonu į Žemaičių Kalvariją, pakeisdamas čia jau 21 metus išdirbusį kun. Joną Piotrauską. Čia jis per penketą metų atliko ženklių darbų: sutvarkė bažnyčią, skarda apdengė bažnyčios stogą ir bokštus, Kryžiaus Kelių kolpyčias, įtaisė du varpus (varpus nuliedino Liepojoje, vietoj vokiečių išvežtųjų), pastatė ūkio trobesių, platino spaudą, įkūrė smulkaus kredito draugiją, sėkmingai veikusią iki 1944 metų.

1925 m. kun. P. Pukys buvo paskirtas Alsėdžių dekanu, o 1927 m. perkeltas į Telšių katedrą garbės kanauninku.

Plungės klebonas

1928 m. sausio 1 d. paskirtas klebonu į Plungę, užbaigti bažnyčios statybos darbus. Plungėje kun. P. Pukys dirbo iki 1945 m. liepos 10 d. (kitur rašoma iki liepos 30 d.), kol okupacinės valdžios buvo suimtas ir ištremtas į Sibirą. Iš Sibiro grįžo palaužta sveikata, buvo altarista Tirkšliuose, kur 1964 m. Viešpats pašaukė į Amžinybę.

Be jau minėtos Stalgėnų bažnytelės, Plungės klebonas P. Pukys, pastatė dar dvi bažnyčias: Pakutuvėnų (tarp Plungės ir Kulių) ir 1933 m. užbaigė dar 1905 m. pradėtą statyti didžiulę Plungės bažnyčią.

Plungės bažnyčios statyba

Atvykęs į Plungę 1928 m. sausio 1 d. sakydamas pamokslą priminė, kad prieš 9 metus išvykdamas iš Plungės paliko parapijiečius, kurie vieni užaugo, kiti pražilo, tačiau bažnyčia kaip buvo, taip ir stovi neužbaigta. Kunigas kalbėjo: „Vienas aš to pastato pajudinti negalėsiu. Reikės dirbti kartu... Aukokite kas kiek galite. Iš sakyklos sekmadieniais paskaitysiu, kiek kas davė, ir aš su jumis pasimelsim kartu už aukotojus“. Klebono raginimas neliko be atsako – iki gegužės mėnesio buvo suaukota per 25000 litų, tad buvo galima imtis rimtų statybos darbų. 1913 m. sustoję statybos darbai vėl pajudėjo. Buvo išmūrytos pirmo aukšto sienos iki langų, altoriaus gale truputį aukščiau. Iki konsekracijos dienos statyboms buvo išleista 538.534 litai 20 centų. Konsekracijos diena likosi 126.702 litai skolos.

Pseudoromantinio stiliaus mūrinė bažnyčia 1933 m. rugsėjo 24 d. konsekruota Šv. Jono Krikštytojo vardu. Tačiau bažnyčios įrengimo darbai buvo tęsiami iki 1940 m.: pagaminti septyni ažuoliniai altoriai, 500 vietų ažuoliniai suolai, šventorius aptvertas mūro tvora.

1928-1940 m. buvo surinkta brutto pinigais 873.092 litai 68 centai (viso pajamų buvo surinkta per milijoną litų). Kun. P. Pukys atsiminimuose rašo: „Statomos bažnyčios komiteto raštinės ir žmogaus atskiro nebuvo. Nei vienas litas nebuvo paimtas neišdavus numeruoto kvito. Per visus 1928 – 1940 metus išduota 21766 numeriai. Visi pinigai surinkti ar paskolinti mano vieno buvo pakvituojami. Sulig numeruotais kvitais įrašoma į pajamų knygą. Darbas ėjo įvairiausiose šakose. Mano vieno buvo apmokėta išlaidos ir paimta pakvitavimai. Išlaidų visi kvitai mano ranka surašyti į išlaidų knygą. 1934 metais nugriauta medinė bažnyčia, išstovėjusi 136 metus“.

1938-1939 m. pastatyta didžiulė parapijos salė. 1934–1936 m. pastatyti moterų namai (bendrabučiai) iš 17 kambarių, kurių dalis pavesta vienuolėms širdietėms.

Pakutuvėnų bažnyčia

Įdomi Pakutuvėnų bažnyčios atsiradimo istorija. Plungės klebonas mons. P. Pukys, prasidedant Antrajam pasauliniam karui davė įžadus: jei Dievas karo metu apsaugos Plungę ir nesudegs bažnyčia ir miestas, tai klebonas padėsias parapijos komitetui pastatyti bažnyčia Pakutuvėnų kaime.

Karo metu Plungėje nebuvo iššautas nė vienas šūvis. Reikėjo pažadą vykdyti. Ir prel. P. Pukys 1941–1943 m. savo lėšomis pastatė mūrinę bažnytėlę, apmokėjo jos vidaus įrengimo išlaidas. 22 m. ilgio ir 12 m. pločio bažnyčia tituluota Šv. Antano Paduviečio vardu. 1943 m. rugsėjo mėnesį vysk. Vincentas Borisevičius ją pakonsekravo.

Prelatas Povilas Pukys, galvodamas apie Lietuvos ateitį, rėmė jaunimą, siekiantį mokslo. Tad globojo ir sesers šeimą. Nors ji buvo ir pasiturinti (turėjo 26 ha žemės), tačiau nebūtų įstengusi vaikų leisti į mokslą. Tad sesers vaikai, dėdės remiami, baigė aukštuosius mokslus. Tarp jų ir Bronius Dundulis.

Telšių vyskupui tarpininkaujant popiežius Pijus XII kun. Povilą Pukį 1940 m. vasario 19 d. paskyrė savo rūmų Prelatu.

Sibire ir sugrįžus į Lietuvą

Plungėje Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje prel. P. Pukys klebonavo iki 1945 m. liepos 10 d., kada jį bolševikai suėmė ir nuteisė. Iš Sibiro grįžo beveik po dešimties metų – 1955 m.

vasario 15 d. buvo paleistas į laisvę. Grįžo palaužta sveikata. Buvo Tirkšlių Kristaus Karaliaus bažnyčios altarista, vėliau toms pačioms pareigoms perkeltas į Žemaičių Kalvariją. Čia 1964 m. rugpjūčio 22 d. Viešpats jį ir pasišaukė pas save. Palaidotas Žemaičių Kalvarijos kapinėse.

Voruta. - 2009, birž. 6, nr. 11 (677), p. 13, 16.

Straipsnis atspausdintas iš Voruta interneto svetainės, adresas:
<http://www.voruta.lt/rubrikos/48/1399>